

© Uluslararası **İnsan Bilimleri** Dergisi

ISSN: 1303-5134

www.insanbilimleri.com

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2007

Türkçe Felsefe Tarihlerinde “Felsefenin Başlangıcı” Sorunu

Tufan Çötök*

Özet

Felsefe tarihleri, genel olarak felsefi düşüncenin başlangıcı olarak M.Ö. VI. yüzyılda Thales’in ‘herşeyin kökeninde su vardır’ şeklindeki önermesini kabul ederler. Böyle bir kabulün gerekçesi ve dayanakları nelerdir? Bu kabulden hareketle felsefe yapma, Yunan dünyasından hareketle günümüze kadar ulaşmış bir düşünce etkinliği midir? Yoksa farklı kültürlerin farklı felsefeler yapabilmelerine imkân var mıdır? Tüm bu sorular Türkçede yer alan felsefe tarihlerinde açıkça veya üzeri örtülü bir şekilde cevaplanmışlardır. O halde bu cevaplardan hareketle felsefe tasavvurumuz ile felsefenin başlangıcı problemine getirilen çözüm arasında bir ilişki kurulabilmesi mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefenin Başlangıcı, İlkçağ Felsefesi, Thales, Aristoteles.

* Tufan Çötök, SAÜ Felsefe Bölümü Öğretim Elemanı, tcotok@sakarya.edu.tr

The Problem of the Origin of Philosophy in the Text Concerning History of Philosophy in Turkish

Tufan Çötök

Abstract

Generally, the books concerning history of philosophy accept the proposition “the first principle of all things is water” that Thales said in 6th century BC as the birth of philosophical thought. What are the reasons and grounds of such an acceptance? Is to philosophise based on this acceptance a mental activity that extends from Ancient Greek to our times. Otherwise is there any possibility of philosophising differently in different cultures? All these questions are answered plainly or obscurely in the books concerning history of philosophy in Turkish. Therefore it seems possible to make relation to between our conception of philosophy and solution given for the problem of origin of philosophy by help of these answers.

Keywords: The origin of philosophy, Ancient philosophy, Thales, Aristotle.

Giriş

Herhangi bir düşüncenin veya konunun tarihsel gelişim sürecini takip etme amacını taşıyan her çalışma, zorunlu olarak doğrudan veya dolaylı başlangıç sorunu ile hesaplaşmak durumundadır. Bu durum, felsefi düşüncenin tarihi olarak düşünüldüğünde, “Felsefenin başlangıcı nedir?” sorusu ile ortaya konulur. Söz konusu ‘başlangıç’ problemine Türkçe telif ve tercüme ilkçağ felsefe tarihlerinde veya genel felsefe tarihlerinde bir açıklık getirilme çabası açıkça görülebilir.

Felsefe tarihini kronolojik olarak ele alan eserlere bakılacak olursa, bir genel kabul olarak ilk filozof olma özelliğinin Thales’e verildiği görülür. Bu ilginç ittifak neye dayanır? Bu çalışmanın amacı, bir taraftan Türkçedeki ilkçağ felsefelerinin bir dökümünü çıkartmak, diğer taraftan da Türkçedeki telif ve tercüme felsefe tarihlerinde, “Felsefe Antik Yunan’da Thales ile başlar” şeklindeki önermenin dayanak noktalarını incelemek ve hükmün geçerliliğini sorgulamaktır. Bu sorgulama faaliyeti Türkçedeki telif ve tercüme felsefe tarihleri olmak üzere iki grupta yapılmıştır. Böyle bir yaklaşım, felsefenin başlangıcı sorununa bizim felsefe çevremizden nasıl yaklaşıldığı hususunda, Batılı eserler ile bir karşılaştırma yapabileme perspektifi sağlayacak ve söz konusu problemin düşünce geleneğimiz içerisindeki yansımaları ortaya çıkartmaya yardımcı olacaktır.

1. Felsefe Tarihlerinde Felsefenin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeler*

Genel olarak bakıldığında ilkçağ felsefesi ve genel felsefe tarihleri içerikli eserlerde, tercüme eserlerin ağırlıklı olduğunu görmek mümkündür. Hatta Zeller, Russell, Barnes, Guthrie, Brehier gibi klasik sayılabilecek ve otorite kabul edilen felsefe tarihçilerinin felsefe tarihleri dilimizde

* Türkçedeki felsefe tarihleri 1933 yılından başlanarak incelenmiştir. Çünkü 1933 yılı Türk felsefe tarihi açısından son derece önemli bir yıldır. Bu tarihte gerçekleşen ‘Üniversite Reformu’ ile o tarihte mevcut tek felsefe bölümü olan İstanbul Üniversitesindeki felsefe bölümünde köklü değişiklikler yapılmış; bu değişiklikler de kaçınılmaz bir şekilde felsefe geleneğimizi etkilemiştir. Bu değişimler içerisinde başlıcaları şu şekilde ifade edilebilir: a) Bazı öğretim elemanlarının tasfiyesi, b) Tasfiye edilen öğretim elemanlarının yerlerine yabancı, özellikle de Alman hocaların getirilmesi, c) Ders müfredatının yenilenmesi. Tüm bu değişiklikler, günümüze kadar etkili olacak bir felsefe yapma geleneğini şekillendirmiştir. Üniversite Reformu’nun bir başka etkisini Türkiye’de felsefe eğitimi branşlaşması olarak belirtmek mümkündür (Karakuş, 1993:45). Dolayısıyla 1933 tarihini başlangıç noktası kabul etmek keyfi bir tutum olarak düşünülmemelidir. Zira bu yaklaşım, felsefe yapmanın yolunun branşlaşmaktan geçtiğini iddia etmekten çok, günümüz felsefe anlayışının şekillenme sürecini takip etmek; dolayısıyla felsefe geleneğimizin kurumsallaşmaya başladığı dönemden itibaren felsefe tarihlerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu gerekçeye ek olarak denilebilir ki, söz konusu tarihten önce yazılmış felsefe tarihi yok denecek kadar azdır ve 1933’ten sonra yazılmış felsefe tarihlerinin aktüel ve pratik olarak kullanımda olduğunu görebilmek mümkündür.

Tufan Çötök: Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu

mevcuttur. Denilebilir ki bu konuda tek eksik yönümüz, Sokrates öncesi filozofların fragmanlarını tamamen ihtiva eden bir felsefe tarihinin olmamasıdır. Bu eksiklik, felsefenin başlangıcı sorununa filozofların fragmanlarından hareketle bir açıklama getirmeyi engellemiştir denilebilir.

Buna karşılık telif eserlerin tatmin edici sayıda olduğunu söylemek güçtür. Bu durumu, felsefe geleneğimiz söz konusu olduğunda felsefi düşüncenin tarihini Batıda olduğu gibi kabul ettiğimiz veya üzerinde çok fazla düşünmediğimiz şeklinde yorumlamak mümkündür. Yani felsefe tarihi yazıcılığımıza Batı felsefesi geleneği egemendir. Söz konusu eserler içerisinde en fazla baskıyı beş ve dokuz baskı olmak üzere O. Hançerlioğlu ve M. Gökberk'in eserleri yaptığını da göz önüne alırsak belirli bir perspektifin sürekli tekrar edilerek kullanıldığını söylemek mümkündür.

1.1. Telif Felsefe Tarihlerinde Felsefenin Başlangıcı

Telif eserlerde felsefenin başlangıcı ile ilgili görüşleri iki grupta toplamak mümkündür: İlk grupta felsefenin başlangıcını Yunan dünyasında bulan felsefe tarihçileri vardır. Bunlar da ilk filozofu Thales veya Homeros olarak kabul edenler olarak sınıflanabilirler. K. Birand (2001:13), M. Gökberk (1998:11), A.Timuçin (1982:120), A. Arslan (1985:3), A. Cevizci (1999:9), A. Denkel (1998:12) ilk filozofun Thales olduğunu kabul ederler. O. Hançerlioğlu ise felsefenin Yunan dünyasında başladığı görüşünü kabul etmekle birlikte ilk filozofun Homeros olduğu iddiasındadır (1993:59). A.Timuçin, O. Hançerlioğlu, K. Birand, A. Arslan ve A. Denkel bu kabullerine referans olarak Aristoteles'in Metafizik adlı eserini gösterirler. Buradan da anlaşılacağı üzere, felsefenin Yunan felsefesi ile başlatılması hususunda hemen hemen bir fikir birliği olduğunu görmek mümkündür.

Felsefenin başlangıcını Yunan dünyasında bulan telif felsefe tarihlerinin gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Yunan düşüncesi, din, gelenek ve mitolojiden kopmak suretiyle rasyonel düşünceye ulaşmıştır. Bu görüş, en fazla kabul gören ve kullanılan argümandır. Felsefi düşüncenin başlangıcını Yunan dünyasında gören hemen hemen bütün felsefe tarihçilerimiz, M. Gökberk, O. Hançerlioğlu, A. Timuçin, A. Arslan, K. Birand ve A. Cevizci bu görüşü benimserler. Bu

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

düşünceye göre felsefe, o güne kadar başka herhangi bir toplumda görülmemiş, orijinal bir düşünme biçimidir. Yunan dünyası mitolojik düşünceyi geride bırakmış ve rasyonel düzeyde varlık açıklamasına girişmiştir. Ancak bu iddiadaki hüküm, tartışmaya açıktır. Bu tartışma, İlkçağ düşüncesinin ne ölçüde mit ve gelenek ile bir kopuş sağladığı, hem de rasyonelliğin İlkçağdaki varlığı üzerinedir. Mit ve gelenekten kopuş, Sokrates öncesi düşünürlerin fragmanları dâhilinde düşünüldüğünde çok da açık değildir. Bir yandan Thales'in arkhe olarak kabul ettiği su, Yunan geleneğinde mevcut iken; diğer yandan Empedokles'in arkhe olarak belirlediği dört unsurun ifadesi mitolojik Tanrılar aracılığıyla: "Su, Nestis; ateş, Zeus; hava, Hera; toprak, Hades" (Kingsley, 2002:24). Hatta Parmenides, insanlara hakikatin yolunun hangi yol olduğunu anlatmadan önce, kendisine bu yolun adalet tanrıçası Dike tarafından nasıl gösterildiğini ve tanrıçaya olan yolculuğunu uzun bir tasvirle ortaya koyar. Böylece o, söylediklerine meşruiyeti mitolojik tanrılar vasıtasıyla kazandırır. Rasyonellik ise Yunan düşüncesinde bugünkü anlamıyla mevcut değildir. Çünkü "rasyonel açıklama denen şeyin tarihsel kaynağında logos bulunur. Ama logos ile 'rasyonel açıklama' arasındaki hermönetik mesafe oldukça uzaktır" (Direk, 2005:13). Dönemin hakim düşüncesi, 'olan her şeyin bir nedeni vardır' ve 'nedenler sonsuza kadar geri götürülemez' önermelerini ortaya koymuş ve varlığın başlangıcına arkhe düşüncesini yerleştirmiştir. Fakat bundan sonra yapılan açıklamalar söz konusu hakim düşünce ile mit ve gelenek arasında bir kopukluk değil, bir geçiş veya bağlantı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla modern bilim ile oluşturulan rasyonellik düşüncesi, İlkçağ düşüncesinde 'mevcut' kabul edilmektedir.

2. Doğu düşüncesi pratik / teknik ihtiyaçlara bir cevap olarak geliştirilmişken Yunan düşüncesi Yunan düşüncesinin genellemelere (theoria) ulaşmıştır. Buna bağlı olarak yine Yunan düşüncesi doğruya ve bilgiye doğrunun bizatihi kendisi için yönelmiştir (M. Gökberk, O. Hançerlioğlu). Bu düşünce, bir anlamda felsefi-felsefi olmayan ayırımına bir meşruiyet kazandırma çabası olarak okunabilir. Felsefe Yunan dünyasında Thales ile başlamışsa, önceki medeniyetlerin düşünce sistemleri felsefe dışı olarak nitelendirilmelidir. Buna göre Doğu düşüncesi, gündelik hayatın getirdiği bir takım problemlere cevap olma özelliği taşıdığından herhangi bir şekilde teorik düzeye erişememiştir. Ancak bu görüş, Yunan düşüncesinden daha eski olan Hintlilerin Rig Vedalarını veya Çinlilerin ying-yang öğretisini göz ardı etmektedir. Yine İlkçağ Yunan filozoflarının Doğu'ya, özellikle Hindistan ve Mısır'a yaptıkları gezileri ve bu gezilerde öğrendiklerini Yunan dünyasına naklettiklerini felsefe tarihleri vurgularlar

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

(Russell, 1996:128). Bu durumda Yunan düşüncesi, en iyimser ifade ile Doğu geleneğinde mevcut bulunan düşüncelerin başarılı bir sentezini gerçekleştirmiş ve teorik düzeye ulaşmıştır denilebilir.

3. Filozof tipi Yunan dünyasında bulunur (M. Gökberk, A. Arslan). Gökberk, söz konusu filozof tipinin özelliklerini şu şekilde belirler:

“Bir yandan hayatının en yüksek ereğini bilgide bulan, bilmek için yaşayan; öbür yandan, edindiği bilgileri yaşamasına temel yapmak isteyen filozof denilen bu insan tipi ancak Yunanistan’da var. Bir Thales, bir Protagoras, bir Empedokles, böyle bir insan tipi için tipik örneklerdir. (...) Başlangıçlarda bulduğumuz bu filozof tipinden sonra, yavaş yavaş, bir yandan: hayattan çok kendi düşünce dünyasına çevrilmiş olan bir bilgin, bir araştırmacı, bir derleyici tipi – Anaxagoras, Demokritos, en sonda da Aristoteles’de gördüğümüz gibi – öbür yandan da: daha çok hayata yönelmiş bir pratik filozof, bir yaşama sanatçısı, bir eğitici tipi gelişmiştir: Sokrates bu tipin, bütün İlkçağ için en büyük örneği olacaktır” (Gökberk, 1998: 14-15).

Burada Gökberk, başka medeniyetlerde bulunmayan ‘filozof’ tipinin Yunan medeniyetinde kendisini göstermesini orijinal bir nitelik olarak ortaya koymaktadır. Bu belirlemeye göre filozof:

- a) Hayatın en yüksek ereğini bilgide bulmaktadır.
- b) Bilmek için yaşamaktadır.
- c) Edindiği bilgileri yaşamına temel yapmaktadır.

Tüm bunlara karşılık, Yunan filozofları için bu belirlemelerin doğruluğu tartışmalıdır. Çünkü bu filozofların henüz yaşadıkları dönemde, değil yaşamları, görüşleri bile yok olmaya yüz tutmuş veya birkaç fragman dahilinde günümüze kadar gelebilmiştir. Ayrıca onların öğretilerini ortaya koyan eserlerde, Yunan filozofların kendi dünyaları dışında kalan Mısır, Babil gibi medeniyetlere yolculuklar yapmış oldukları ve bu yolculuklarda gördükleri üzerine düşünmüş oldukları açıkça belirtilmektedir. Dolayısıyla filozof tipinin belirli bir coğrafya için söz konusu olduğunu ileri sürmenin herhangi bir rasyonel gerekçesi olamaz.

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

4. Merak ve toplumsal refah Yunan felsefesinin doğuşunu sağlamıştır (A. Cevizci). Aristoteles tarafından kullanılan bir açıklama biçimidir. Aristoteles'e göre "şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapmaya iten şey, hayret olmuştur. Onlar başlangıçta açık güçlükler karşısında hayrete düşmüşlerdir. Daha sonra yavaş yavaş ilerlemişler ve ay, güneş ve yıldızlara ilişkin olayları, nihayet dünyanın oluşumu gibi daha büyük sorunları ele almışlardır (Metafizik, 982b 10). Merak, sadece Yunan toplumuna değil, insana ait bir niteliktir. Diğer taraftan Yunan tarihi ile eş zamanlı olarak refah derecesi yükselmiş toplumlar olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla böyle bir gerekçe, felsefenin başlangıcını Yunan düşüncesine atfetmek için yeterli değildir.

Bu gerekçelere ilave olarak A. Arslan Batılı kaynaklardan hareketle, dönemin tarihsel-toplumsal-siyasi-ekonomik yönlerini de dikkate alarak söz konusu probleme geniş bir açıklama getirir. Buna göre felsefenin Yunan dünyasında doğmasının sebepleri şu şekildedir:

- a) Yunan coğrafyasının olumlu iklim ve toprak özellikleri (Taine, Werner, Gomperz),
- b) Yunan dininin belli dogmaları olan bir teolojiye sahip bulunmaması ve Yunanistan'da teşkilatlanmış bir rahipler sınıfının olmaması (Zeller),
- c) Yunan dininde rasyonel düşünceyi etkileyen bazı unsurlar bulunması (Snell),
- d) Yunan dünyasının doğu monarşilerinden farklı olarak siyasal yapı ve şehir devleti özelliklerinin demokrasiye yatkın olması (Chatelet),
- e) Küçük Asya'nın zengin kentlerinde meydana gelen teknik gelişmeler (Farrington),
- f) Ekonomik ve sosyal hayatta meydana gelen değişimler (Schuhl) (Arslan, 1985:17-18).

Tüm bu görüşlere karşıt olarak, felsefenin Doğu kökenli bir düşünce biçimi olduğunu, özellikle Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıktığını ve buradan da Yunanistan'a geçtiğini iddia eden H.Erdem'in eseri mevcuttur. Erdem'e göre felsefenin menşei problemi felsefe tarihinin birincil problemidir ve bu probleme üç yaklaşım cevap verir. Birinci yaklaşım Yunan felsefesinin orijinal olduğunu ileri süren Burnet'nin görüşüdür. İkinci yaklaşım Numenius'tan kaynaklanır ve felsefenin Mısır ve Mezopotamya'dan Yunan dünyasına geçtiğini iddia eder. Üçüncü yaklaşım C.Werner'den hareketle temellendirilir ve ilk iki yaklaşım arasında orta bir yol izler. Buna göre Yunan düşüncesi Doğudan etkilenmiş; fakat bu etkiyi aşarak orijinal bir felsefe meydana getirmiştir (Erdem, 2000:54-56). Erdem ikinci yaklaşıma yakın durur. Çünkü son dönemlerde Helen öncesi medeniyetlerde yapılan çalışmalarla felsefi düşüncenin Yunanlılar tarafından Ortadoğu ve Uzak Doğudan alındığını ortaya çıkartmıştır ki

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

Mezopotamya'da ortaya çıkan 'Yaratılış Manzumesi' ile Thales'in her şeyin kökenini suya indirgeyen monist yaklaşımı buna çarpıcı bir örnektir. Buna ilave olarak Yunan felsefesinin adalet, ruh, alınyazısı ve Tanrı gibi temel kavramlarının da onların kültürlerine daha önceden intikal etmiştir. Erdem tüm bu verilerden hareketle söz konusu yaklaşımı savunur ve felsefenin başlangıcı sorununda Türkçede mevcut felsefe tarihlerinden radikal olarak ayrılan bir tutum sergiler:

“Grekler kendilerine göre çok daha gelişmiş eski bir düşüncenin sadece temellendiricisidirler. Buradan da anlaşıldığı gibi, ilk Yunan filozofları gerçekten de bir şey icad etmek zorunda kalmamışlardır; onlar sadece düzensiz, karışık ve zengin bir düşüncenin sistemleştirilmesi üzerinde kafa yormuşlardır” (Erdem, 2000:56).

Erdem, felsefenin başlangıcını Uzakdoğu ve Ortadoğu düşünce geleneklerine dayandırmaktadır. Fakat bu temellendirme, 'felsefe niçin söz konusu coğrafyada doğmuştur' sorusundan hareketle değil de, Yunan felsefesinin bazı temel sorularının ve unsurlarının zaten Doğuda bulunduğunu göstermek suretiyle yapılmıştır. Bu da, zımnen Yunan düşüncesi ile Doğu felsefesinin problemlerinin aynı olduğunu, fakat tarihsel olarak Doğu düşüncesinin önce geldiğini içermektedir.

1.2. Tercüme Felsefe Tarihlerinde Felsefenin Başlangıcı

Tercüme felsefe tarihlerinde de ikili bir tasnif mümkündür. Yine bir tarafta felsefenin başlangıcını Yunan dünyasında bulan felsefe tarihleri ve felsefenin Doğu kültürlerinde mevcut olduğunu savunan felsefe tarihleri vardır. Birinci guruptakiler, bugünkü Batı felsefesinin tarihsel kökenini Yunan felsefesinde buldukları ve kendilerini Yunan düşüncesinin doğal mirasçısı olarak gördükleri için* genel olarak felsefenin başlangıcı üzerinde çok fazla durmayıp Aristoteles'ten hareketle ilk filozofu Thales olarak belirtir ve ardından Yunan felsefesini açıklamaya girişirler. Başlangıç problemine cevap getirme iddiası taşıyan tercüme eserler ise

* Bu düşünceye örnek olarak Zeller, Sahakian ve Thomson gösterilebilir. Zeller'e göre “[Grekler] Gerek teorik, gerekse pratik felsefenin bütün temel meselelerini formüle etmişler (...) Felsefi düşünceyi ve felsefe ve fizik köken itibarıyla birbirlerinden ayırlamaz nitelikte olduğundan, küçümsenmeyecek ölçüde doğa bilimlerini, daha sonra bütün Avrupa felsefe ve biliminin çerçevesi içinde etkinlikte bulunduğu ve hala da çalıştığı temel fikirlerle teviz etmişlerdir (Zeller, 2001:31). Sahakian'a göre “Batı dünyası için felsefenin geleneksel başlangıç noktası geride eski Yunanistan'a, özellikle İyonya bölgesine gider” (Sahakian, 1990:13). Thomson da “hepsi de Miletos'lu olan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes'in Avrupa felsefesinin kurucuları olduğu herkesçe kabul edilir” (Thomson, 1997:171) ifadelerini kullanır.

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

Yunan felsefesini Mısır, Hint ve Çin felsefeleriyle karşılaştırıp söz konusu medeniyetlerde niçin felsefi düşüncenin gerçekleşmediğini açıklarlar. Buna Weber, Aster ve Zeller iyi birer örnek oluştururlar. Weber ve Aster felsefenin Yunan dünyasında doğuşunu açıklamak için, onların tabiatı kendilerinden önce gelen ilahiyatçıların aksine prensipler ve nedenlerle açıklamak için geleneksel tanrıları ve dolayısıyla geleneksel / dinsel açıklama biçimlerini terk etmelerini gösterirler (Weber, 1993:12; Aster, 1999:8). Zeller ise Grek düşüncesinin özgünlüğüne karşılık eş zamanlı olarak mevcut diğer medeniyetlerde felsefi düşünceye ulaşamadığını, Çin dilinin felsefe yapmaya uygun olmadığını, Taoizmin felsefeden ziyade mistisizm olduğunu; diğer yandan Hintlilerin ise dinle bağlantılarını hiçbir zaman kopartmadıklarını belirtir (Zeller, 2001:30).

J. Barnes ve Skirberkk & Gilje felsefenin Yunan düşüncesi ile başlamasına gerekçe olarak 'gelenek' fikrini ortaya koyarlar. Barnes'ın eserinde bu durum "geleneğe göre Yunan felsefesi İÖ 585'de başlamıştır" (Barnes, 2004: 9) şeklinde ifade edilir. Skirberkk&Gilje ise "standart versiyonun sınırları içerisinde kaldıkları için" (Skirberkk&Gilje, 2004:19) felsefeyi Yunan düşüncesi ile birlikte başlatırlar. Bu eserler, kendilerine kalan felsefe tarihçiliği mirasını koruyarak devam ettirmektedirler ve böylece 'felsefi düşüncenin aktüel olmasını sağlayan önemli bir ölçüt, işlenmiş olmasıdır' tezini meşrulaştırırlar.

Yunan felsefesini felsefi düşüncenin başlangıcı olmasının ötesinde, tüm medeniyetlerin kökeni olarak görme eğiliminde olan zorlama görüşler de yok değildir*. A.Baker buna iyi bir örnektir:

"Yunanistan! Bu sözcük zihindeki şeyleri önemseyen her insanın hayal gücü üzerinde zorlayıcı bir güce sahiptir. Bizler, sahip olduğumuz en değerli şeylerin çoğunu Yunanistan'a borçluyuzdur; bu, kültür ve uygarlığın kuruluşu ve özüdür. Dram, heykeltıraşlık, matematik, bilim ve felsefe bu ülkeden bizlere ulaşmıştır. Yunanlılar matematik ve bilimi Mısırlılardan öğrenmelerine karşın, bu bilgilerini öğretmenlerinin ötesine taşımışlardır. *Felsefeye olan itici güç ise onların doğasından gelir. Bu konuda onlar öncellerine bir şey borçlu değillerdir ya da çok az şey borçludurlar*" (Baker, 2002:9) [italikler bize ait].

* Burada Heidegger'in Yunan felsefesine ilişkin görüşlerini de zikretmek gerekir. Çünkü Heidegger için "felsefe, özünde Yunancadır" ve bu cümle şu anlama gelir: "Sadece Batı ve Avrupa tarihsel ilerlemelerinin derinliğinde felsefidirler. Buna kanıt, bilimlerin ortaya çıkışları ve egemenlikleridir. Çünkü bilimler, en derin Batılı-Avrupalı, yani tarihsel-felsefi ilerlemelerden çıktıkları için, bugün yeryüzündeki bütün insanlık tarihine özel bir şekil verme durumundadırlar" (Heidegger, 2003:10). Heidegger bir anlamda sadece felsefi düşüncenin değil, bilim ve medeniyetin öncüsü olarak Yunan düşüncesini görmek suretiyle Baker'ın görüşlerinin öncüsü kabul edilebilir.

Bazı tercüme felsefe tarihleri felsefi düşüncenin başlangıcı olarak Doğu medeniyetini görürler. Bu eserler W. Ruben ve H. J. Storig'e aittirler. Ruben'in eseri 1947 tarihlidir. Eserin bu tarihten sonra herhangi bir baskısı yapılmamış, tarihsel olarak tercüme eserlerin birçoğundan önce olmasına rağmen; belki de içerdiği iddiaların genel eğilime karşıtlığından, belki de çok fazla bilinmediğinden, herhangi bir şekilde felsefe tarihlerinde zikredilmemiştir.[†] Bu eser, doğrudan felsefenin başlangıcı üzerindedir ve bu başlangıcı Hindistan'da bulur. Ruben'e göre felsefe, Hindistan'a Yunanistan'dan en az bir asır önce girmiştir ve bugün, sayısı yüzü aşan Hintli filozoflar tarafından dile getirilmiş düşüncelere ulaşmak mümkündür (Ruben, 1947:5).

Storig'e göre felsefenin nerede başlayıp nerede bittiği / sınırları problemi, felsefe tasavvuruna bağlı olarak ortaya çıkar. Şöyle ki, "felsefe varoluşun, -hem dış dünyanın ve hem de insanın iç dünyasının- gizini düşünerek çözüme olarak tanımlanırsa, bize kalmış bütün yazılı belgelerden çok daha eski bir tarihte başlamış olmalıdır" (Storig, 1993:16). Burada Storig, felsefenin başlangıcı hakkında bir düşünce ortaya konulabilmesi için zımnen yazılı belgelerden yola çıkılması gerekliliğini kabul eder. Düşünceleri yazılı bir şekilde bize ulaşmış kültürleri tasnif ederken de diğer birçok kaynaktan olduğu gibi Yunan düşüncesi ile sınırlı kalmaz. Bu durumu eserinin giriş bölümünde şu şekilde belirtir:

"Felsefe tarihini Eski Yunan felsefesinden başlatan Batı felsefesinin dar sınırlarından çıkılmış, - Eski Mısır ve Yahudi düşüncesi ve bugün bizim bildiğimiz kadarıyla felsefeye katkısı önemli görülmeyen kültürler bir yana bırakılarak- Eski Hintlilerin ve Çinlilerin büyük ve bizimkinden hiç de aşağı kalmayan, çok yönlü etkileri günümüzde de görülen düşünce gelenekleriyle okuyucunun tanışması sağlanmıştır" (Storig, 1993:23).

Böylece Storig, felsefi düşüncenin başlangıç yerini Yunan düşüncesi olarak kabul etmez. Çünkü onun öncesinde düşünce sistemleri bizlere ulaşmış Hint, Çin gibi kültürler vardır ve o kültürlerin düşünceleri takip edilmek suretiyle bir felsefe düşüncesi ortaya konulabilir. Nitekim o, eserinde Çin ve Hint felsefesine uzun uzun yer verir. Buna karşılık Yunan felsefesinin aktüel olma sebebi, işlenmiş olmasıdır demek mümkün görünmektedir.

[†] Ruben'in eserine atf, herhangi bir felsefe tarihinde yer almaz. Söz konusu eseri zikreden çalışma bir makaledir: "(...) Bu hususta Ruben'in, **Felsefenin Başlangıcı** adlı eserinden anlaşıldığına göre, Hindistan'da felsefi düşüncenin doğuşunda o günkü toplumun yaşayış biçimlerinin etkili olduğunu görüyoruz (...)" (Gündoğan, 1993:41).

Telif ve tercüme eserlerin iddialarını karşılaştırdığımızda söylenebilecek ilk şey, telif eserlerde, felsefenin başlangıcına ilişkin hükmün kesin bir ifadeyle verildiğidir. Her iki türde de Batı ve Doğu düşüncesi karşılaştırılmış, telif eserlerde ağırlıklı olarak Yunan düşüncesinin Doğu düşüncesine karşı adeta 'üstünlüğü' vurgulanmışken, tercüme eserlerde bu tutumun daha ince olduğu söylenebilir. Yani telif eserler, Doğu düşüncesini görece keskin ifadelerle 'felsefe-dışı' olarak değerlendirmişlerdir.

Yine telif ve tercüme eserleri karşılaştırdığımızda Antik Yunan'a felsefenin başlangıcını götürürken, 'Doğu'da felsefi düşüncenin olmadığına yönelik değerlendirmeler', 'Yunan düşüncesinin mitolojiden ayrıldığı iddiası ve pratik fayda için değil de salt doğrunun / bilginin kendisi için doğruya / bilgiye ulaşma arzusu' ifadeleri ortak gerekçeler olarak görülebilir.

2. Aristoteles'in Felsefenin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeleri

Genel olarak bakıldığında, telif ve tercüme eserlerde felsefe tarihçilerinin ilk filozof olma payesini Thales'e verme hususunda referanslarının Aristoteles'in Metafizik adlı eserinin olduğu görülebilir. Ancak, Metafizik'te doğrudan "ilk filozof Thales'tir" şeklinde kesin bir yargı bulunmamaktadır. O halde cevaplanması gereken soru, Metafizik'te hangi ifadelerden hareketle Thales'in ilk filozof olarak kabul edildiğidir.

Aristoteles Metafizik'e duyum, deney, sanat, bilim ve bilgelik kavramlarının analizini yapmakla başlar. Adı geçen bilme tarzları arasında bir hiyerarşi söz konusudur. Bu hiyerarşinin meydana gelmesini sağlayan şey, nedenlerin bilgisidir. Nedenlerin bilgisine sahip olan kimse ise bilgedir: "Herkes bilgelikten varlıkların ilk nedenlerini ve ilkelerini anlar" (981b 26). Bilgelik ise üç özelliği vardır:

- a) Mümkün olduğunca çok şey bilmek,
- b) Güç ve sanatlar tarafından bilinmesi kolay olmayan şeyleri bilme gücüne sahip olmak.
- c) Bilimin her dalında nedenleri daha kesin bir biçimde bilmek ve öğretebilmek gücüne sahip olmak" (982a 10-15).

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

Aristoteles'in belirlemiş olduğu kriterlere göre Thales bilge olarak kabul edilebilir mi? Thales'in mümkün olduğunca çok şey bilmesi bir yana, neleri bildiği ve ortaya koyduğu konusu dahi tartışmalıdır. Çünkü "(...) daha Aristoteles zamanında onun öğretisi üzerine sağlam hiçbir haber kalmamıştı" (Kranz, 1994: 27). Diğer özellikleri buna bağlı olarak kesin bir şekilde yorumlamak mümkün görünmemektedir. Ancak "nedenleri öğretebilme gücüne sahip olma" ifadesinin Thales'e gönderme yapmadığı açıktır. Bu ifadelerle Aristoteles, olsa olsa Platon'un Akademia'sına veya kendi Lykeion'una bir atıfta bulunuyor olabilir. Çünkü bir okul geleneği ile bilgilerini öğretmeyi kurumsallaştırmış ilk filozoflar Platon ve Aristoteles'tir.

Bilgeliğin temel kriterlerini ortaya koyan Aristoteles, bilge kişinin uğraşması gereken bilimin konusunun özelliklerini ise şu şekilde belirtir:

"a) Kendileri için ve sırf bilmek amacıyla aranan bilimler, sonuçlarından dolayı aranan bilimlerden daha fazla bilgeliktir.

b) Yönetici olan bilim, kendisine tabi olan bilimlerden daha fazla bilgeliktir" (982a 15).

Aristoteles'in vurguladığı bilge kişi ve uğraşması gerektiği bilimin özelliklerinden hareket etmekle de Thales'i ilk filozof olarak ilan etmek güçtür. Buna karşılık bilgiler, teorik ve pratik bilgiler olarak ikiye ayrılıp teorik bilgiler "salt bilmek için olan bilgiler", pratik bilgiler de "pratik yaşamda bir uygulaması olan ve insanlara yararlı olduğu kabul edilen bilgiler" ifadeleriyle karakterize edilebilir. Bu durumda varlığın başlangıcını 'su' olarak açıklayan Thales, böyle bir önerme ile pratik hayatta kullanılabilir bir fayda sağlamayıp salt bilmek için bir önerme dile getirmiştir. Böyle bir ayırım da Aristoteles'in teorik bilimler-pratik bilimler ayırımına tekabül eder. Dolayısıyla o, bilge kişinin uğraşması gereken bilimle uğraşmış kabul edilebilir. Ancak Thales'ten günümüze kadar kalan bilgiler doğrultusunda, onun "yönetici bilim ve ona tabi olan bilim" şeklinde bir tasnifine rastlanmamaktadır. Hatta kendisinden kaldığı rivayet edilen düşünceler ışığında, Thales'in ilkelerin bilgisiyle ilgili bilimler ve diğer bilimler şeklinde bir tasnifi olup olmadığı hakkında da bir hüküm vermek güçtür.

Aristoteles'e göre kazanmamız gereken bilimin ilk nedenlerin bilimi olduğu açıktır (Metafizik, 983a 25). Nedenler ise maddi, formel, fail ve ereksel olmak üzere dört tanedir (Metafizik, 983a 30). Bu açıdan bakıldığında Thales, ilk nedeni / arkheyi su olarak belirlemek suretiyle maddi nedeni ortaya koymuştur. Fakat Thales'in açıklamaları diğer nedenleri belirlemekten uzaktır.

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

Aristoteles de bunu belirtir: “İlk filozofların çoğu, her şeyin ilkeleri olarak yalnızca maddi yapıdaki ilkeleri göz önüne almaktaydılar” (Metafizik, 983b 5). Yani formel, fail ve ereksel nedenler Thales felsefesinde belirlenmemiştir. Buna karşılık “bu tür [ilkeleri maddi yapılar olarak ele alan] felsefenin kurucusu Thales ilkenin su olduğunu söylemektedir” (Metafizik, 983b 20) diyen Aristoteles, kendi felsefesi ile Thales ve ardılarının (Milet okulunun) yapmış olduğu felsefeyi adeta ayrıştırmaktadır. Metafizik’te kendisine kadar olan tüm filozofları eleştiren Aristoteles, sanki gerçek manada felsefenin kurucusunun kendisi olduğunu ima eder gibidir. Yani “Aristoteles kendisinden önceki bütün Yunan felsefesini kendisine bir hazırlık ve kendisinin mükemmel bir biçimde ortaya koyacağı sisteminin bir taslağı, pek becerikli olmayan bir ön-araması olarak görür” (Arslan, 1985:VI).

Bir başka açıdan, Aristoteles bilge kişinin özelliklerini belirtirken “duyu algısı bütün insanlarda ortak olarak bulunduğu için kolaydır ve bilgelik ile hiçbir ilgisi yoktur” (Metafizik, 982a 10) diyerek bilge kişi için gözlemi önemsizleştirir. Thales’i “şeylerin maddi niteliklerini göz önüne alan felsefenin kurucusu” olarak belirtirken şu belirlemeyi yapar: “Onu [Thales’i] bu inancına götüren şey [arkheyi su olarak ortaya koymasını sağlayan unsur] herhalde her şeyin sıvı bir varlıktan beslendiği, sıcaklığın kendisinin de ondan çıktığı ve onunla varlığını sürdürdüğüne ilişkin gözlemi olmuştur” (Metafizik, 983b 25). Böylece Thales’in arkheyi belirlemesinde dış dünyayı gözlemlemesinin etkisini vurgular. O halde duyularını kullanarak gözlemleri neticesinde ilk nedeni / arkheyi ortaya koyan Thales, bilge olamaz.

W. Kranz ve O. Hançerlioğlu, Metafizik’ten yola çıkarak Aristoteles’in ilk filozofu belirleme hususunda önceliği Thales’e değil de, Homeros’a verdiğini ifade ederler. Burada sorulması gereken soru, Hançerlioğlu ve Kranz’ın bu belirlemeyi Aristoteles’in hangi metnine dayanarak yaptıklarıdır. Her iki eserde de, Homeros’un ilk filozof olarak kabul edilmesi belirlemesinden sonra Aristoteles’e ait herhangi bir referans verilmemektedir. Buna karşılık Aristoteles’in Homeros ile ilgili değerlendirmelerini Poetika’da bulmak mümkündür. Aristoteles Poetika’da Homeros’tan hep övgüyle söz eder ve onun, diğer alanlarda olduğu gibi ozan olarak da en iyi olduğunu söyler: “Homeros asıl başka bakımlardan övülmeye değerse, bütün ozanlar arasında yalnızca o, ne yapılması gerektiğini bilmesi bakımından da övülmeye değer” (Poetika, 1460a). Fakat Aristoteles için Homeros doğa bilgini değil, bir ozandır. Bu durum Poetika’da ozan ve doğa bilgini adlandırılmasının kimin için kullanılması gerektiğine dair tartışmada görülebilir:

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

“(…) kimi zaman tıbbı yahut doğa bilimlerine ilişkin bir konuyu mısralar halinde dile getirenlere de ozan adı verilmeye çalışılır; oysaki (örneğin) Homeros ve Empedokles arasında ölçülü yazmaktan başka hiçbir ortak yön yoktur. Homeros, haklı olarak ozan diye adlandırılır. Fakat buna karşılık Empedokles’in daha çok doğa bilgini olarak adlandırılması gerekir” (Poetika, 1447b, 12).

Bütün bu gerekçeler açık olarak göstermektedir ki Aristoteles’ten hareketle Thales’i ilk filozof olarak belirlemekten çok, Thales’in bilge olamayacağını ileri sürmeyi sağlayacak malumat bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki Aristoteles kendi perspektifinden kendisine kadar olan düşünce birikimini yorumlamaktadır. Amacı ise kendisinden önceki felsefe düşüncesinin bir tarihsel gelişimini ortaya koymaktan ziyade, kendisinden önce gelenlerin eksik ve çelişik noktalarını göstermek suretiyle kendi felsefesini meşrulaştırmaktır. Dolayısıyla Aristoteles’i felsefenin başlangıcı konusunda geçerli ve güvenilir bir otorite görmekten çok, başlangıç probleminde görüşleri günümüze kadar ulaşmış bir filozof olarak görmek daha makul görünmektedir.

3. Felsefe Tarihleri ve Tarihsellik

Felsefe tarihleri, belirli bir tarihsel dönemde ve bir felsefe tasavvuru ile yazılmışlardır. O halde felsefe tarihlerinin içerdiği iddiaların tarihselliğinden söz etmek mümkündür. Buna göre felsefe tarihlerinde felsefenin başlangıcı üzerinde düşünmek ve herhangi bir başlangıç noktasını kabul etmek felsefi bir tavırsa, bu başlangıcın tarihi üzerinde düşünmek de felsefi bir tavidir. Felsefenin Antik Yunan menşeli bir düşünce geleneği olduğu iddiasının da bir tarihi vardır. Bernal’e göre bu yaklaşım, 19. yüzyıl düşüncesinin bir ürünüdür. O, Yunan tarihi söz konusu olduğunda iki farklı modelin bulunduğunu belirtir. Bunlar Eskiçağ modeli ve Ari modelidir. Eskiçağ modeline göre Yunan kültürü [dolayısıyla felsefesi] Mısır ve Fenikelilerin M.Ö.1500 civarında yaptığı kolonileştirme ve yerli halkı uygarlaştırma hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda Yunanlılar, Yakındoğu kültürlerinden alımlamalar yapmaya devam etmişlerdir. Ari modeline göre ise Yunan kültürünün oluşumunda Mısır ve Fenikelilerin herhangi bir etkisi yoktur. Yunan uygarlığı Hint-Avrupa dili konuşan Helenler ile yerli tebaaların karışımından doğmuştur (Bernal, 1998:49-50). 19. yüzyılın ikinci yarısında geliştirilen Ari modeli bugün için geçerli olan modeldir. Yine Batı felsefesinin bugünkü tarzıyla yazılması yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Nitekim felsefe tarihini ilkçağ, ortaçağ ve modern felsefe şeklinde üçlü bir bölmeyle ele alıp inceleme Hegel’in “1805 ile 1830 yılları

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

arasında 'Felsefe Tarihi ' adıyla ilk kez Jena'da, daha sonra Heidelberg'te ve nihayet Berlin'de verdiği bir dizi ders yoluyla" (Levi, 2002:7) yaygınlaşmıştır. Sonuç olarak, bizim felsefe tarihi yazıcılığımızda bu tarihsellik düşüncesi, Batılı tarzda felsefe yapmak tek geçerli felsefe yapma biçimi olarak kabul görüldüğünden, çok da fazla sorgulanmaksızın alınıp işlenmiştir.

Sonuç

Türkçedeki telif felsefe tarihleri, genel olarak felsefenin başlangıcını Yunan felsefesinde bulurlar. Bu tespitin arkasındaki ilk gerekçe, felsefi düşüncenin kurumsallaşmaya başladığı 'Üniversite Reformundan' kaynaklanan felsefe tasavvurudur. Üniversite Reformu ile söz konusu kurumsallaşma sürecinde etkili olan Von Aster, H. Reinchenbach, W. Kranz başta olmak üzere Alman felsefecilerin etkileriyle felsefenin başlangıcı Yunan felsefesi olarak görülmüş, Batılı felsefe yapma tarzı, mümkün tek felsefe yapma tarzı olarak kabul edilmiş, bu kabul de felsefenin başlangıcı üzerine getirilen cevapların niteliği üzerinde belirleyici olmuştur. Bu belirleyicilik, Türkçedeki telif felsefe tarihlerinde başlangıç problemine orijinal bir cevap getirilmeyip Batı felsefesinde kabul görülen yaklaşımın hemen hemen aynen korunarak işlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla ya Aristoteles tartışılmaksızın kaynak gösterilerek felsefe tarihleri başlatılmış, ya da Batılı felsefe tarihlerinde ortaya konulan gerekçeler tekrar edilerek felsefe tarihçiliği yapılmıştır. Bu durum, zımnen başka bir felsefe yapma tarzının mümkün olmadığı, hatta bir felsefe geleneği oluşturmanın ancak Batılı deneyimi tekrar yaşamakla mümkün olduğu iddiasını içinde taşır ve en somut ifadesini M. Gökberk'de bulur:

"Bugün Türkiye'de özgün bir felsefe olduğunu söylemeye yazık ki olanak yok. Böyle bir felsefeye temel koyacak koşullar ise, bu özgün felsefeleri yaratmış olan tutumu bizde de yinelemek, yani kısaca özgün felsefelerin okuluna gitmek, onların okulundan yetişmek, birikimlerine sahip olmaktır derim" (Gökberk, 1982:21).

Böylece M. Gökberk, Türkiye'de bir felsefe geleneği bulunmadığını, hatta Batı dışında kalan medeniyetlerin tarihsel gerçekliklerinin herhangi bir şekilde felsefe geleneği meydana getirebilme yetkinliğinde olmadığını, felsefe düşüncesinin Batıya özgü olduğunu ifade etmektedir. O halde bir medeniyetin felsefe geleneği oluşturabilmesi için Batıdaki aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Batı felsefesinin kaynağında Yunan felsefesi bulunur. Dolayısıyla doğal olarak felsefenin başlangıcı Yunan felsefesi ile birliktedir. Bu anlayış, Üniversite

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

Reformu sonrası oluşan felsefe tasavvurumuzun genel karakteristiğidir denilebilir. Buna karşılık felsefenin başlangıcını bir medeniyete atfedip o medeniyetten beslenenleri felsefi düşüncüyü gerçekleştirenler, uzağında kalanları ise felsefi düşüncenin mevcut olmadığı medeniyetler olarak kabul etmek doğruluğu tartışılması gereken bir ayırımdır. Felsefi düşünce insanlığın ortak malıdır. Varlık üzerine –ahlak, din, hukuk vb.– düşünmek hemen her toplumda söz konusudur. Dolayısıyla her medeniyetin bir felsefi sistemi olması mümkündür. Felsefi düşünce dil ile yapılır; felsefe dilsel bir etkinliktir. O halde her dilin kendisine has bir felsefi sistem ortaya çıkması mümkündür. Buna göre özel olarak bir Türk felsefesinden de söz etmek mümkündür*:

“Felsefe yapmanın tek bir batılı tarzı yoktur. Felsefe değil, felsefeler vardır. Felsefe kültürün billurlaşmış biçimidir. Farklı kültürlerin farklı felsefe yapma biçimleri vardır ve Türk felsefesinin yolu Türk kültüründen geçer.

Felsefe bir ortamda yapılır. Felsefenin ortamı, bilim ve sanatla işlenen dilin, kültürün ortamıdır. Gerçekte felsefe, kültürün arınmış, saflaşmış tabakasıdır; o kültürün zaman (tarih) ve mekân (coğrafya) kalıpları içinde evrensel ifade ediş biçimidir. Her kültür evrensel olanı kendi kalıpları içinde kavrar. Yerellik denilen şey, evrenselin özel şartlara tabi olarak dile gelmesidir. Bu kavrayış biçimi, o kültüre kendine özgü bir felsefe yapma yolu açar. Dil, kültürü kendinde taşıyan kültür formudur. Felsefe yönelimi itibarıyla evrensel olmakla birlikte, bir kültürün dilinde gerçekleştirilir” (Poyraz, 2005:53).

Bir başka açıdan, felsefenin başlangıcı sorusu, sadece felsefi düşüncenin ilk ortaya çıktığı yeri ve şekli tespit etmeyi amaçlamakla sınırlı olmayıp, bir zihniyet biçiminin bize intikali çabalarının ürünü olarak da okunabilir. Bu bağlamda felsefenin Türkiye’ye giriş sürecinde ‘ideolojik’ bir işlevi de söz konusudur ve bu işlev Cumhuriyet’in arzuladığı yeni Batılı-Türk kimliğinin yaratılmasıyla ilgilidir ve “Cumhuriyet Türkiye’inde felsefenin Batıcı ideolojiye derin bir biçimde eklemlenmiş olduğu, bu ideolojik eklemlenmenin belli bir felsefe anlayışını beraberinde getirdiği ve söz konusu anlayışın da Türkiye toplumunun modernleşme deneyimini felsefi olarak düşünme yönündeki girişimlerin kaderine yön verdiği” (Tekin, 1998:36) düşünülebilir. Bu durumda felsefenin başlangıcı problemi, oluşturulmak istenen felsefe

* Bu bağlamda bir Türk felsefesinin imkanını sorgulayan bazı çalışmalar için bak.: Poyraz, H., “*Var mı, Yok mu? Osmanlı’da Felsefe Yoktur İddiası Üzerine...*”, Türk Yurdu, 700. Yılında Osmanlı, Aralık 1999-Ocak 2000, C. 19-20, S. 148-149; Kafadar, O., “*Osmanlılarda Felsefe Eğitimi*”, Türk Yurdu, 700. Yılında Osmanlı, Aralık 1999-Ocak 2000, C. 19-20, S. 148-149; Karakuş, R., *Türk Felsefesinin İmkânı Üzerine*, Uluslararası İnsan Bilimleri, C. 2, S. 2, 2005, www.insanbilimleri.com.

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

tasavvurundan ve ideolojik yapıdan bağımsız olarak anlaşılabilir. Buna bağlı olarak felsefenin başlangıcını Antik Yunan olarak kabul etmek ve bu medeniyeti sadece Batı geleneğinin değil, bütün medeniyetlerin temelinde görmek, Cumhuriyetin istediği Aydınlanmanın istekleriyle donanmış Türk insan tipinin oluşmasına hizmet edecektir. Buna göre bir felsefe kurma projesinin niyeti, yani içinden çıktığı kültürün geçmişi ve geleceğiyle ilgisi sorgulanabilir. Bu niyet ise, geçmişe geri kalmışlık, geleceğe ise ileri gitmek bağlamında bakan çizgisel bir zaman anlayışına bağlıdır (Direk, 1998:70). Böyle bir tasavvur ile yazılan telif eserlerde felsefenin başlangıcı için ortaya konulan gerekçeler özellikle din ve mitolojiden kopuş noktasında birleşmektedirler. Bu durumu Türkçedeki felsefe tarihlerinde, Batı felsefe tarihi için bir gerileme veya duraklama olarak kabul edilen Ortaçağ'ın üzerinde çok fazla durulmayıp ihmal edilmesi, farklı kültürlerin felsefe gelenekleri üzerinde durulmaması gibi destekler mahiyette veriler de söz konusudur.

Felsefenin başlangıcının Yunan düşüncesine ait olmadığını iddia etmek, söz konusu düşünce geleneğini değersizleştirmek, önemsizleştirmek veya onların felsefe geleneğine yaptıkları katkıları yok saymak anlamına gelmez. Tabii ki Batı düşüncesinin kaynağı Antik Yunan'dır. Ama bu, onun bütün bir düşünce geleneğinin kaynağı olduğu anlamına gelmez. Hatta Yunan felsefesine gerekli değeri vermek, bütün bir felsefe geleneğini bu medeniyete yükleyip zorlama methiyeler düzme çabası içerisine girmemeyi gerektirir. O halde, önemli olan felsefenin başlangıcı değil, mevcut olduğu medeniyette temel felsefi problemlere verilen cevaplar ve görünümüdür. Bu durumda başlangıç problemi, farklı felsefe yapma gelenekleri göz önüne alınmak suretiyle yeniden değerlendirilebilir.

Kaynaklar

1933 sonrası yazılan başlıca ilkçağ felsefe tarihleri şu şekildedir* :

a) Telif ilkçağ felsefesi ve genel felsefe tarihleri* :

- Birand, K. (1987). İlkçağ Felsefesi Tarihi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3.Baskı, (1.Baskı: 1958), Ankara.
Gökberk, M. (1998). Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, 9. Baskı (1.Baskı: 1961), İstanbul.
Hançerlioğlu, O. (1993). Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, (1.Baskı: 1963), İstanbul.
Timuçin, A. (1982). Düşünce Tarihi, BDS Yayınları, İstanbul.
Arslan, A. (1985). İlkçağ Felsefesi, İzmir.
Denkel, A. (1998). İlkçağ'da Doğa Felsefeleri, Özne Yayınları, 2.Baskı, (1.Baskı 1986), İstanbul.
Erdem, H. (2000). İlkçağ Felsefesi, Tarihi, Hü-Er Yayınları, 4.Baskı, (1.Baskı: 1989), Konya.
Cevizci, A. (1998). İlkçağ Felsefesi Tarihi, Asa Yayınları, Bursa.

b) Tercüme ilkçağ felsefesi ve genel felsefe tarihleri:

- Weber, A. (1993). Felsefe Tarihi, (çev. H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, 5. Baskı, (1. Baskı: 1938), İstanbul.
Aster, E. V. (1999). İlkçağ Felsefe Tarihi, (çev. Vural Okur), İm Yayınları, (1. Baskı: 1943), İstanbul.
Russell, B. (1996). Batı Felsefe Tarihi İlkçağ, (çev. Muammer Sencer), Say Yayınları, 5. Baskı, İstanbul. "Eskiçağ bölümü 1945'de, tamamı 1969 yılında üç cilt olarak tamamlanmıştır. 1938'de tek cilt olarak basılmıştır" (Karakuş, 1993:45).
Ruben, W. (1947). Felsefenin Başlangıcı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
Kranz, W. (1994). Antik Felsefe (çev. Suat Y. Baydur), Sosyal Yayınları, 2.Baskı, (1.Baskı: 1948), İstanbul.
Brehier, E. (1969). Felsefe Tarihi Cilt 1: İlkçağ ve Ortaçağ, (çev. Miraç Katırcıoğlu), MEB Yayınları, İstanbul.
Thomson, G. (1997). İlk Filozoflar, (çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, 2.Baskı, (1.Baskı: 1988), İstanbul.
Sahakian, W.S. (1990). Felsefe Tarihi, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul, 1990.
Storig, H. J. (1994). İlkçağ Felsefesi Hint, Çin, Yunan, (çev. Ömer Cemal Güngören), Yol Yayınları, İstanbul.
Thilly, F. (1995). Felsefe Tarihi, (çev. İbrahim Şener), Sistem Yayıncılık, İstanbul.
Nietzsche, F. (1996). Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, (çev. Nusret Hızır), Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
Copleston, (1997). Ön-Sokratikler, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul.
Guthrie, W.K.C. (1998). İlkçağ Felsefesi Tarihi, (çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara.
Zeller, E. (2001). Grek Felsefesi Tarihi, (çev. Ahmet Aydoğan), İz Yayınları, İstanbul.

* 1933 – 2001 arası genel olarak felsefe üzerine yazılmış eserlerin bibliyografyası için bak.: Cevizci, A., Felsefe Tarihine Giriş, Paradigma Yayınları, 2002, ss. 135-202; ayrıca Cumhuriyet öncesini de dikkate alan eserler için bak.: Karakuş, R., "Türkçe'de Felsefe Tarihleri", Yeni Haran Çevresi, Yıl: 1, Sayı: 2, 1993. 1933 öncesi yazılmış felsefe tarihleri için bak.: Acaroğlu, T., "Eski Harfli Türkçe Felsefe Kitapları Kaynaççası", Yazko Felsefe Yazıları, 4. Kitap, İstanbul, 1982. Yine Cumhuriyet öncesi felsefecileri, fikir akımlarını, ve felsefe tarihlerini içeren çalışmalar için bak.: Kaynarca, A., "Türkiye'de Felsefenin Öyküsü", Yazko Felsefe Yazıları, 1. Kitap, İstanbul, 1982; Sarıkavak, K., "Cumhuriyet Döneminde Felsefe Yayınları, Felsefe Dünyası, S.28.

* Telif ve tercüme felsefe tarihleri sıralanırken eserlerin ilk basımları dikkate alınmıştır.

Tufan Çötök: *Türkçe Felsefe Tarihlerinde 'Felsefenin Başlangıcı' Sorunu*

- Baker, A. E. (2002). Felsefeyi Anlamak, (çev. İbrahim Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- Barnes, J. (2004). Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi, (çev. Hüsen Portakal), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Skirbekk, G. (2004). Felsefe Tarihi, (çev. Emrullah Akbaş & Şule Mutlu), Üniversite Yayınları, İstanbul.

Faydalanılan Diğer Kaynaklar

- Aristoteles. (1996). Metafizik, (çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Aristoteles. (2002). Poetika, (çev. İsmail Tunalı), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Bernal, M. (1998). Kara Atena, Kaynak Yayınları, (Çev. Özcan Buse), İstanbul.
- Direk, Z. (1998). “*Türkiye’de Felsefenin Kuruluşu*”, Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek iç., (Yayma Hazırlayan: Tanıl Bora vd.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Direk, Z. (2005). Başkalık Deneyimi, YKY, İstanbul.
- Gündoğan, A.O. (1993). “*Filozof ve Felsefe Hakkında*”, Felsefe Dünyası, Sayı: 10.
- Heidegger, M. (2003). Nedir Bu Felsefe?, (çev. Ali Irgat), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Kafadar, O. (2000). Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi, İz Yayınları, İstanbul.
- Karakuş, R. (1993). “*Türkçe’de Felsefe Tarihleri*”, Yeni Harran Çevresi, Yıl: 1, Sayı: 2, 1993.
- Karakuş, R. (2004). Felsefe Tasavvurumuz, Değişim Yayınları, Sakarya.
- Kaynardağ, A. (1986). Felsefecilerle Söyleşiler, Elif Yayınları, İstanbul.
- Kingsley P. (2002).Empodekles ve Pythagoras Geleneğinde Gizem ve Büyü, Kabalcı Yayınları, (çev. Kenan Kalyon), İstanbul.
- Levi, A. W. (2002). “*Batı Geleneğinde Felsefe*”, Felsefe Tarihine Giriş iç., (Der. ve Ter.: Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Poyraz, H. (2005). “*Masallarımızdaki Felsefe*”, Hayatın Manevi Boyutları iç., Erdoğan, B. S. vd., Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Reichenbach, H. (1982). Bilimsel Felsefenin Doğuşu, (çev. Cemal Yıldırım), Remzi Yayınevi, Ankara.
- Tekin, S. (2003). “Batıcı İdeolojinin Üretiminde Felsefenin Rolü”, Toplum ve Bilim, S. 98.